

Методологічне обґрунтування науки про мораль у британській філософії XVIII століття

Михайло Кольцов

Кафедра філософії та релігієзнавства, Національний університет «Києво-Могилянська академія», УКРАЇНА, м.Київ, вул.Г.Сковороди, 2, E-mail: koltsov.michael@gmail.com

Abstract – This article argues that eighteenth century British moralists, such as David Hume and David Hartley, have used Newton's experimental philosophy as a methodology of their philosophical systems.

Ключові слова – eighteenth century British philosophy, methodological reasoning, Newton's experimental philosophy.

I. Постановка проблеми

Британська філософія XVIII століття є визначальним етапом для розвитку однієї з найпотужніших філософських дисциплін – етики. Саме в цей час британськими моралістами був зроблений значний крок від схоластичних методів у вивченні питань людської моралі. Однак цей відхід, на нашу думку, потребував кардинально нової методології для моральних досліджень. І такою потужною методологією стала «експериментальна філософія» Ісаака Ньютона.

II. Що таке «експериментальна філософія»?

Під «експериментальною філософією», від часу виходу в 1686 році першого видання «Математичних принципів натуральної філософії» Ісаака Ньютона, малося на увазі не експериментування в філософії, а специфічна епістемологічна настанова, особливість якої є формулюванні чітких правил інтерпретації експериментальних даних.

Основою основ цієї філософії є так звані «Regulae philosophandi», або «Правила філософування». Саме ними Ньютон рекомендує послуговуватись у процесі експериментального дослідження природи. Усі чотири правила звучать таким чином:

«Правило 1. Не слід приймати у природі інших причин понад ті, які є істинними і достатніми для пояснення явищ.

Правило 2. Тому, наскільки це можливо, потрібно приписувати ті самі причини того самого роду проявам природи.

Правило 3. Такі властивості тіл, що не можуть бути посилені або послаблені і що виявляються властивими всім тілам, з якими можна проводити досліди, повинні вважатися властивостями всіх тіл узагалі.

Правило 4. В експериментальній філософії засновки, виведені шляхом загальної індукції від явищ, незважаючи на можливість існування інших засновків, повинні вважатися або точно, або приблизно правильними до того часу, доки не будуть віднайдені такі явища, завдяки яким вони або отримують додаткове підтвердження, або ж виявляються підтвердженими винятками» [4]

Згодом Ньютон уточнив і доповнив ці правила вже в наступній своїй фундаментальній роботі –

«Оптика». Джеймс Макгуайер, порівнюючи принципи філософії викладені у «Математичних началах натуральної філософії» (1687) і в «Оптиці» (1704), вказує, що вони є різними, однак Ньютону ця різниця не була помітна [3]. Він був впевнений, що в «Оптиці» викладає ті ж самі за змістом принципи:

– «Першим Принципом Філософії є [утвердження] буття Бога або Духу нескінченного, вічного, всюдисущого, всемогутнього, і найкращим аргументом на користь його існування є устрій природи та, головним чином, винахідлива побудова тіл живих істот».

– «Іншим Принципом є те, що матерія є непроникною для іншої матерії».

– «Третім принципом (властивостей тіл) є те, що всі (великі) тіла у Всесвіті мають тенденцію взаємодіяти між собою пропорційно до кількості матерії (quantity of matter), яка в них міститься, і ця тенденція, при зменшенні тіла, є взаємно пропорційною дистанції тіла зведеної в квадрат».

– «Четвертим Принципом є те, що всі чуттєві тіла складаються з частинок, які з'єднані проміжками або порами між ними» [3].

Вже при першому порівнянні вбачається фундаментальна різниця між правилами філософування, проголошеними в «Математичних принципах...» і принципами філософії «Оптики». В «Математичних принципах натуральної філософії» Ньютон викладає правила інтерпретації експериментальних результатів. Особливо тут варто відмітити четверте правило, яке стверджує неприпустимість гіпотез і примат індуктивного аналізу явищ. В «Оптиці» принципи філософії є, по суті, наслідками застосування «Правил філософування».

Можна відмітити цю методологічну еволюцію Ньютона як пряме застосування його власних правил. Врешті-решт, він дійшов до того, для чого й були створені його правила – встановив основні тези, які є фундаментальними і не можуть бути заперечені на підставі досвіду.

Таким чином, експериментальна філософія Ньютона не тільки складається з правил філософування, які регулюють процес наукового пізнання, але й з принципів, завдяки яким наукове пізнання дістає власне обґрунтування.

Ця методологія успішно зарекомендувала себе протягом всього XVIII століття і дозволила досягти значного наукового прогресу не тільки в межах Британії, але й на континенті. Однак не менш видатних результатів було досягнуто за її допомогою і в сфері, для якої вона спершу не призначалася – в науці про людську природу, або ж моральній науці.

III. «Експериментальна філософія» та наука про мораль

У вступі до «Трактату про людську природу» Девід Г'юм зазначав що, *«якщо наука про людину є єдиним твердим підґрунтям для інших наук, то єдине тверде підґрунтя, яке ми можемо дати цій науці як такій, повинне бути закладене на досвіді та спостереженні. Нас не повинно бентежити, що експериментальна філософія застосовується до предметів моралі після того, як майже сто років вона застосовувалась до предметів природи, оскільки виявляється, що між виникненням цих наук пролягає такий же інтервал і що цей проміжок часу від Фалеса до Сократа приблизно рівний проміжку, який відділяє лорда Бекона від деяких більш пізніх філософів Англії, які почали обґрунтовувати науку про людину на новому фундаменті»* [2].

Подібну позицію поділяв і сучасник Г'юма, британський філософ Девід Гартлі, засновник асоціативної психології. Саме роботи Гартлі, за посередництва Джозефа Прістлі який додав до них цінний критичний матеріал, згодом будуть високо оцінені І. Кантом.

Зокрема, мова йде про теорія асоціацій Девіда Гартлі, на підставі якої він дійшов висновку, що *«всі моральні судження, так само як і всі афекти, є всього лише результатом асоціації»* [1]. Власне сам Д.Гартлі наводить на користь нього наступні тези:

- Всі наші відчуття та рухи можуть бути пояснені в термінах вібрації та асоціації
- Людське розуміння досягається шляхом асоціації ідей та слів
- Всі людські афекти, як то біль та задоволення, спрямовані на певні об'єкти, а отже мають асоціативний характер
- Моральні судження залежать від «відносин між речами», тобто від взаємовідношення між фактами фізичного світу, а отже, також мають асоціативний характер

Звичайно, ми подали аргументацію Гартлі у її спрощеному варіанті, не заглиблюючись у всі приклади експериментального характеру, які він наводить для підтвердження своєї позиції. Однак вищенаведених тез достатньо щоб стверджувати, що асоціативний характер моральних суджень був виведений Гартлі з фактів, які є предметом вивчення фізики, яка в ті часи мала назву «натуральна філософія». Таким чином, Д.Гартлі у своїх дослідження предметів моралі, а згодом і питань релігії та Бога, послуговується тією самою ньютонівською «експериментальною філософією», про яку мова йшла вище.

Мало того, це дає підстави стверджувати, що досягнення британського емпіризму у сфері науки про людину та в питаннях моралі, цілком і повністю ґрунтовані на «експериментальній філософії». Слід нагадати, що Девід Г'юм особливо підкреслював, що «наука про людину» мусить давати обґрунтування всім іншим наукам. Власне саме цій меті і був присвячений «Трактат про людську природу». Девід Гартлі, зі свого боку, намагався за допомогою теорії

асоціації та теорії вібрації, пояснити, яким чином людина отримує все те знання, яке робить її людиною. Мало того, він намагався узгодити фізіологію та християнську теологію, щоб таким чином побудувати універсальну науку про людину. Однак обидва ці проекти будувались на одному й тому самому принципі – вони обидва послуговувались природничо-науковою методологією, якою в ті часи й була «експериментальна філософія».

І хоча докладне прочитання та дослідження текстів підтверджує цей висновок, це все ще не відповідає на питання про суть «експериментальної філософії» саме як методології.

Той же Д.Гартлі зазначить, що *«повинен бути відповідний метод філософування для дослідження та встановлення загальних законів дії, відділення предмету розгляду від певних визначених, чітких та завірених явищ, а потім пояснення та передбачення іншого явища згідно цих законів. Це метода аналізу та синтезу, який рекомендував і якому слідував сер Ісак Ньютон»* [1]. Однак цей опис методу не відповідає тим настановам, які проголошував сам Ісак Ньютон. А отже між цими двома мислителями існував певний інтерпретаційний медіатор у вигляді університетського середовища, послідовників Ньютона та його критиків, і, врешті-решт, хронологічний проміжок. Таким чином «експериментальна філософія» постає не як статичне утворення правил, яке проіснувало без змін майже століття, а динамічна методологія, яка, будучи створеною для натуральної філософії, залишила свій слід в філософії моральній.

ВИСНОВОК

Отже, британські моралісти застосовували «експериментальну філософію» як методологію в дослідженнях питань моралі. Природничо-науковий характер цієї методології призвів до використання філософами експериментальних фактів для обґрунтування елементів людської моралі, що не могло не відобразитись на побудові власних філософських систем.

References

- [1] Hartley D. «Observations on man, his frame, his duty, and his expectations». In two parts. Part I. – London: printed for J. Johnson, 1791. – 806 p.
- [2] Hume, D. «A Treatise of Human Nature: being an attempt to introduce the experimental method of reasoning into moral subjects»/ by 3 volumes. Vol. 1: Of the Understanding. – London: printed for John Noon, 1739. – 488 p.
- [3] McGuire J.E., «Newton I. Newton's «Principles of Philosophy»: An Intended Preface for the 1704 «Opticks» and a Related Draft Fragment» // The British Journal for the History of Science. – 1970. – Vol. 5. – No. 2. – P. 178–186.
- [3] Newton I. «Philosophiae Naturalis Principia Mathematica. Editio tertia aucta & emendata». – Londini: apud Guil. & Joh. Innys, 1726. – 578 p.